

ΚΕΤΕΒΕ

ISBN: 978-625-8770-69-8

© 2018 Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.

ketebe.com

Ketebe Yayınları: 1739

Eleştiri

Yayın Yönetmeni

Furkan Çalışkan

Dizi Editörü

Aykut Ertuğrul

Yayıma Hazırlayan

Mert Can Aksoy

Düzeltili

Rabia Şenol

Kapak

Harun Tan

Mizanpaj

Özkan Kaya

1. BASKI

Temmuz 2026
İstanbul

Ketebe Yayınları

Sertifika No. 49619

Maltepe Mahallesi Fetih

Caddesi No: 6 Dk: 2

Topkapı 34010 İstanbul

Tel: 212.612 29 30

e-posta: ketebe@ketebe.com

Baskı ve Cilt

Sertifika No. 49641

Marmara Yayıncılık Ltd. Şti.

Bahçelievler Mah. Hareket Ordusu

Sokak. No:7/1 Bahçelievler/İstanbul

Tel: 0212 554 01 31

e-mail: grafik@marmaracopy.com

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.'ye aittir.
İzinsiz yayımlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

ÇOĞUL AÇI

Bir Şiir Çözümleme Kuramına
ve Yöntemine Doğru

MEHMET NARLI

KETEBE

Mehmet Narlı

1963 yılında Kahramanmaraş'ta doğdu. İlk orta ve lise öğrenimini aynı şehirde gördü. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. Bir süre öğretmen olarak çalıştıktan sonra Sütçü İmam Üniversitesine asistan olarak geçti. Aynı üniversiteden 1996'da yüksek lisansını, Hacettepe Üniversitesi'nden 2000 yılında doktorasını tamamladı. 1987 yılından bu yana *Dolunay*, *Kırağı*, *Kanat*, *Türk Edebiyatı*, *Yedi İklim*, *Hece*, *Varlık*, *Dergah*, *İtibar*, *İzdiham*, *Muhit*, *Karabatak* gibi dergilerde şiir ve edebiyat eleştirileri yayımlıyor. 2007 yılında Türkiye Yazarlar Birliği tarafından *Şiir ve Mekan* kitabı ile yılın yazarı; 2021 yılında 2. Uluslararası Kahramanmaraş Şiir ve Edebiyat Günlerinde *Öylece Yeryüzünde* kitabı ile yılın şairi; Eskader 2023 Ödülleri kapsamında *Eleştirinin Eleştirisi* kitabı ile yılın eleştiri kitabı ödülleri aldı.

Şiir Kitapları:

Öylece Yeryüzünde (2020), *Ömürlük Yara* (2017), *Dil Kapısı* (2010), *Ruhumun Evvel yazıları* (1998), *Çiçekler Satılmasın* (1988).

İnceleme/Araştırma/ Eleştiri Kitapları:

Edebiyat Dükkanı (2025), *Mustafa Kutlu'nun Sır'ı: Bir Tahlil* (2024), *Romanlar ve Babalar* (2024), *Eleştirinin Eleştirisi* (2023), *Önsözler Kitabı* (2021), *Kırk Soruda Türk Romanı* (2018), *Öykü Burcu* (2016), *Şiir Burcu* (2015), *Roman Sevdaları* (2015), *Emel Yolunda* (2015), *Edebiyat ve Delilik* (2013), *Çağdaş Türk Romanı* (2012), *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri* (2012), *Yeni Türk Edebiyatı Şiir Çözümlenmeleri* (2009), *Şiir ve Mekan* (2007), *Roman Ne Anlatır* (2007), *Orhan Kemal'in Romanları Üzerine Bir İnceleme* (2002).

Anı/Deneme:

Kahire ve Paris Notları (2018).

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	9
------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM KURAMSAL ÇERÇEVE

DIŞ BAĞLAM	15
ŞAİRİN KİMLİĞİ - NİTELİKLERİ.....	15
ŞAİRİN - OKURUN KURAMSAL GÖRÜŞLERİ - BİLGİLERİ.....	19
DÖNEMİN ÖZELLİKLERİ - DÖNEM İÇİNDE ŞAİRİN KONUMU.....	21
YAPI	25
BİÇİMSEL SİSTEM	25
Dize Kuruluşu.....	25
Birim Oluşturma.....	26
Dilbilgisel Yapı.....	28
Kelime - Tamlama - Cümle.....	28
Kurallı Yapılardan Sapma.....	29
SES SİSTEMİ	31
Seslerin Yapısı - İşlevi - Anlamı.....	31
GÖRSEL SİSTEM	34
Görselliğin Yapısı - İşlevi - Anlamı.....	34

ANLAM SİSTEMİ	36
Özne ve Varlık	36
Söyleyen Özne	36
Öznenin Kimliği - Niteliği	36
Öznenin Konumları	41
Söylenen Varlık	44
Öznenin Varlık Olarak Kendini Söylemesi	44
Öznenin Varlıkları Söylemesi	47
Anlam Katmanları	50
Gündelik - Pratik Düzey	50
Simgesel Düzey	52
İmgesel Düzey	55

İKİNCİ BÖLÜM ÇÖZÜMLEMELER

YÖNTEMİN UYGULANMASINA DAİR AÇIKLAMALAR	65
YÖNTEMİN BÜTÜNCÜL UYGULAMASI: “SALKIMSÖĞÜT” ŞİİRİ	69
Şiir Metni	69
DIŞ BAĞLAM	71
Nazım Hikmet’in Şair Kimliği - Nitelikleri	71
Nazım Hikmet’in Kuramsal Görüşleri - Bilgileri	73
Dönemin Özelliği - Nazım Hikmet’in Dönem İçindeki Konumu	75
YAPI	77
Biçimsel Sistem	77
Dize Kuruluşu: Hareketin ve Görselliğin Deneyimi - Çoklu Dize Yapısı	77
Birim Oluşturma: Birimin Gereçesi - Hikâyenin Kompozisyonu	81
Dilbilgisel Yapı: Kurallı Yapılar - Dilsel Sapmalar	83
Ses Sistemi	85
Seslerin Yapısı - İşlevi - Anlamı: Çok Sesli Şiirin Doğuşu	85

Görsel Sistem	89
Görselliğin Yapısı - İşlevi - Anlamı: Kamera ve Belgesel	89
Anlam Sistemi	91
Söyleyen Öznenin Kimliği - Niteliği: Erişkin - Duyarlı-Entelektüel	91
Söyleyen Öznenin Konumu: Aktaran -Yorumlayan - Özdeşleşen Özne	93
Söylenen Varlık	94
<i>Varlıkta Görünen Özne: Varlığın Bilinci</i>	94
<i>Varlıkların Niteliği: Salkımsöğüt- Su - Kızıl Atlar - Atlı</i>	94
Anlam Katmanları	96
<i>Gündelik Düzey</i>	96
<i>Simgesel Düzey - İmgesel Düzey</i>	97
DİĞER ÇÖZÜMLEMELER	103
“CELLADIMA GÜLÜMSERKEN ÇEKTİRDİĞİM SON RESMİN ARKASINDAKİ SATIRLAR”: SUÇLU ÖZNE İRONİSİ	103
Şiir Metni	103
Edebiyat, Şiir ve Suç	107
Söyleyen Özne ve Suç: Verin Bana Taammüden İşlediğiniz Suçları da	109
“BURSA'DA ZAMAN” ŞİİRİNDE ÖZNE, VARLIK VE ANLAM	117
Şiir Metni	117
Şiirin Biçimine - Sesine - Görselliğine Dair	119
Söyleyen Özne - Söylenen Varlık	120
Anlam Katmanları	121
“CÜNEYT”: MİSTİK KURAM - MİSTİK ANLAM	126
Şiir metni	126
Mistik Kuram	127
Mistik Anlam	128
“SULAR BİZDEN AKILLIDIR”: VARLIĞIN DÜŞÜ VE BELEĞİ	131
Şiir Metni	131

Şair Dağlarca	132
Varlığın Düşü ve Belleği	133
“BEN SANA MECBURUM”:	
KENDİNİ SÖYLEYEN ÖZNE	136
Şiir Metni	136
Biçim ve Dilbilgisel Yapı	137
Öznenin Bir Varlık Olarak Kendini Söylemesi	139
“BALKON”: EVDEKİ YABANCI	143
Şiir Metni	143
Dini ve Metafizik Diriliş: Politik Poetika	143
Türk Şiirinde Yeni Bir Dönem - Karakoç’un Dönem İçindeki Konumu	145
Evdeki Yabancı: Balkon	147
EVİN HALLERİ - SOKAKTAN GELMEK	152
Şiir Metinleri	152
Kendinden Yola Çıkan Şairin Poetikası ve Necatigil “Arada”lığı	153
Gerilim: Aidiyet ve Mahremiyet - Sıfık ve Ayartma	156
“ESENLIK BİLDİRİSİ”: ELEŞTİRİ VE İSYAN	162
Şiir Metni	162
Söyleyen Öznenin Bilinci ve Eylemi	163
“ŞU BİZİMKİSİ”: AŞK VE POLİTİK METAFOR	167
Şiir Metni	167
Aşk ve Politik Metafor	168
“MEVLANA VE ŞEMS”:	
ÖZNELERİN VARLIK FELSEFESİ	171
Şiir Metni	171
Mistik Öznelerin Varlık Felsefesi	172
KAYNAKÇA	177
DİZİN	183

ÖNSÖZ

Çoğul Açı, bir şiir çözümleme kuramı ve yöntemi önerisidir. Dolayısıyla iki temel amacı var: 1. Şiirin biçim, ses, görsel ve anlam sistemlerini oluşturan öğeleri kuramsal düzlemde anlamlandırmak. 2. Şiiri oluşturan her bir sistemin kendi içinde ve birbiriyle bağıntılı olarak nasıl çözümlenebileceğini göstermek. Bu iki amaca ulaşıldığında hem şiirsel tekniklerin, ifadelerin, terim ve kavramların, klişe tanımlarla değil çok boyutlu ilişkiler ağı içindeki açıklamalarla kavranabileceği anlaşılacak hem de bütün sistemleri ile şiirin tek bir yapı olduğu kavrayışı güçlenecektir. Bunlar gerçekleşince de şiirin duygular, bilimler, kuramlar ve teknikler arası bir doğasının olduğu, hem yapmayı hem de icat etmeyi içerdiği, *mimesis* kadar *praksisi* de kapsadığı; değişim, sanatlar arasında dönüşüm ve bağlantı-şım açılarından ilk tepkiyi veren sanatın da aslında şiir olduğu ortaya çıkacaktır.

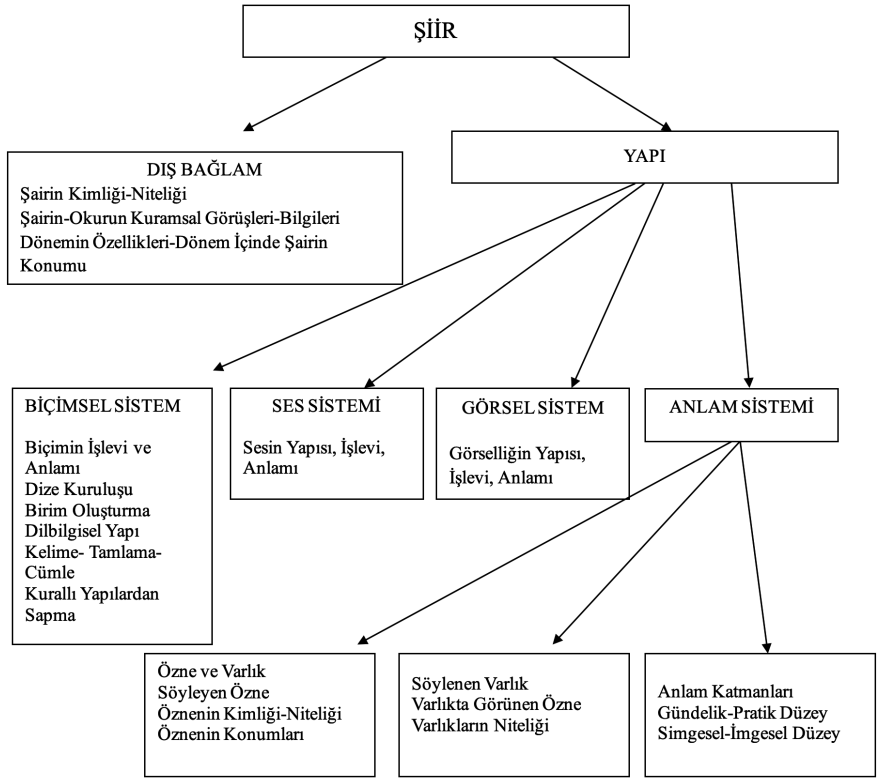
Yöntem, bir şiirin bütün sistemlerinin ve dış bağlamının bütünlüklü olarak çözümlenmesini zorunlu kılmıyor. Bütünlüklü bir çözümleme yapılacaksa bunun yönteminin ne olacağını ve yöntem ile kuram arasındaki zorunlu bağlantıyı göstermek istiyor. Dolayısıyla çözümleyici, yöntemi bütünüyle uygulayabileceği gibi onu, görsel sistem, anlam sistemi veya

söyleyen özne-söylenen varlık ilişkisi boyutlarıyla da uygu-
layabilir. Fakat çözümlenmenin tutarlı ve anlam üretmeye açık
hatta özgün olması için seçilen boyutun kuramsal bilgisinin
özümsemesi ön koşuldur.

Çoğul ve *açı* kelimeleri, birden fazla anlama geleceği için *Ço-
ğul Açı* adlandırmasının, neyi ifade ettiği, neyi kapsadığı veya
neye işaret ettiği konusunda ilk anda bir netlik oluşmayabilir.
O zaman hemen söyleyeyim ki *çoğul*, çokluğu içerse de bir
şeyin çok sayıda olmasına indirgenemez; *çoğul*daki çokluk,
niceliksel değil nitelikseldir; bir algılama ve bakma biçimidir.
Açı'nın bakış açısı olarak kullanılması da mümkün idi çün-
kü *açı*, şiir metnini görme açısını, görme mesafesini, görme
sınırlarını işaret eder. Ama sadece bakan öznenin nesne üze-
rine düşen görüşü anlaşılmasın, nesnenin kendinde bulunan
açılarına da göndermede bulunsun diye yerleşmiş bir çözümlen-
me kavramı olan “bakış açısı”nı tercih etmedim ve “bakış”
yerine *çoğul* kavramını niteleyici olarak kullandım. *Çoğul
Açı*'nın, varlığı bütünlüklü algılamayı/görmeyi de içerdiğini
söylemeliyim.

Çoğul Açı yöntemi, bir metnin, estetikçi veya yapısalcı bir
yöntem dayatması altında kalmasını indirgemeci bir tekillik
olarak görür ve buna karşı durur. Kuramsal, tarihsel, kültürel,
ideolojik bakış açılarının ve çeşitli eleştiri yöntemlerinin biri-
kim olarak bir aradalığına dayanan çok katmanlı bir okuma/
çözümleme pratiği önerir. *Çoğul Açı*, “eklektik bir yöntem”
olduğu için bunu önermez; bir ölçüde kendine özgü kavram-
lar kullanır ama kendine değil, metnin anlam üretme kanal-
larının nasıl oluştuğuna yönelir. Böylece bir yandan anlam
üreten bir yapı olarak metni çoğullaştırırken bir yandan da
okurun anlam üretmeyi deneyimlemesini merkeze alır. Böyle
yapmakla, özellikle akademik edebiyat eğitiminde kimi yaza-
rın niyetine, kimi ideolojik söyleme, kimi yarım yamalak sözü
edilip biliniyor sayılan bir eleştiri yöntemine kilitlenmiş “şiir
tahlili” alışkanlıklarının değişmesine yardımcı olmayı umar.

Bu alışkanlıkları değiştirmek ister çünkü bu uygulamalar, her bir metnin her okuma zamanında yeniden açıldığı, okurun muhatap olacağı Şeyin nakledilen hazır bir anlam olmadığı, metnin olduğu gibi okurun da dinamik bir çoğulluk içinde bulunduğu konularda bir etkide veya yönlendirmede bulunmıyorlar; her Şiir metninin, aslında okurda bir simgesel, imgesel ve toplam bir dilsel bellek oluşturması gerektiğini, ayrıca metin üretimlerinde böyle bir belleğin, üretici güç olarak daima devrede olduğunu gündemine bile almıyorlar. Bu yanıyla *Çoğul Açının* postyapısalcı kuramla ilintileri olduğu düşünülebilir. Evet olabilir ama *Çoğul Açı* postyapısalcı kuramdan doğan bir kuram ve çözümleme önerisi değildir. Çünkü *Çoğul Açı*, diğer kuram ve yöntemleri dışlamayı da reddeder. Hatta bütün bunları bir aradalık olarak görür ve böylece çözümleyici bir yaklaşım sergiler. *Çoğul Açı*, postyapısalcılıkla, metinlerarasılıkla, eleştirel kuramla, kültürel simgecilikle bir izleme, taklit etme ilişkisi içinde değil, birikimle temasa geçme ilişkisi içindedir. Belki Őöyle de denilebilir: Anlamın çoğulluğu, okurun konumunun değişkenliği ve kuramsal yaklaşımların çeşitlenmesi, metin çözümlemesinde katı sınırları aşan esnek yöntemleri gerekli kılmıştır. Bu bağlamda, *Çoğul Açı* yöntemi, metni tekil bir kuramın sınırlarına hapsedmeden, farklı kuramsal ve tarihsel bakışların bir aradalığıyla incelemeyi amaçlar.

BİRİNCİ BÖLÜM
KURAMSAL ÇERÇEVE

DIŞ BAĞLAM

ŐAIRİN KİMLİĞİ - NİTELİKLERİ

Şairin Kimliği/Nitelikleri olarak adlandırılan *dış bağlam* bilgisini araŐtırmak, Şiirin yapısını oluşturan sistemlerin çözümlenmesinin ve çözümlenmede ulaŐılabilecek tespit ve yorumların ön koŐulu ya da zorunlu dayanağı değildir. Dolayısıyla dış bağlam bilgisi olmadan da Şiirin ses, biçim ve görsel özellikleri çözümlenebilir, Şiirin anlamı yorumlanabilir. Ayrıca bu baŐlık altında biraz sonra yapmaya çalıŐacaĐım belirleme ve açıklamalarla kesinlikle sanatçı merkezli, biyografik, tarihsel veya psikanalitik bir çözümlenme yöntemi önermiyorum. Öyleyse niçin Şairin kimliği ve nitelikleri ile ilgili bir dış bağlam bilgisinden söz ediyorum? Çünkü dış bağlam bilgisini, hem Şiir çözümlenme ortamının bir hazırlığı olarak görüyorum hem de geliŐtirmeye çalıŐtıĐım Şiir çözümlenme yönteminde Şairin kimliği/niteliği ile ilgili bilgi ve yorumların Şiir ve anlam iliŐkilerinde imkânlar sunabileceğini göstermek istiyorum. Dolayısıyla çözümlenmenin, Şairin kim olduğu, hangi niteliklere sahip olduğu konusunda yapacağı hazırlık asla bir biyografi niteliği taŐımamalı, Őiiriyle iliŐkilendirilebilecek bilgilerle sınırlı kalmalıdır.

Estetiğin, yeni eleştirinin, yapısal çözümlerinin ortaklıklarını işaret eden bir ifadeyle söyleyecek olursam, bir metni, kendine yeten ve kendini temsil eden estetik, özerk bir yapı olarak gören yaklaşımların ortaya çıkması ile birlikte, metin dışı sayılan yazarın, toplumun, bilimlerin, öznelliklere ve duygusallıklara yol açtığı gerekçesiyle çözümlerinin dışına doğru itildiğini söyleyebiliriz. Estetik ve yapısal özerklik kuramlarının kaynaklık ettiği yöntemlerin, dil ürünlerine uygulanmasının yeni ve oldukça etkili sonuçlar doğurduğu rahatlıkla söylenebilir. Örneğin yazarının kim olduğu bilinmeyen, ne zaman ortaya çıktığı belirsiz olan metinler veya birbirine biçimce benzeyen sayısız metinler, kendini temsil eden göstergeler ve yapısal yasalar bağlamında çözümlendiler. Tarih, biyografi, sosyoloji gibi alanlardan bağımsızlaştırılmış olarak incelenen metinler de oldu. Ama bir metnin kendisinde bulunduğu varsayılan, okurun bulduğu kabul edilen veya çeşitli yorumlarla ulaşılan anlamın, metni ortaya koyan kişiden, kültürden, dönemsel özellik ve niteliklerden tamamen bağımsız olduğuna da pek kimse inanmadı. Çünkü bir metnin kendi kendine ortaya çıkmasına imkân yoktur. Yazılı veya sözlü her bir metnin, tekil veya çoğul mutlaka bir yaparı vardır. Çoğul derken bir metni birkaç kişinin yazmasından söz etmiyorum; anonim denilen ürünleri kastediyorum. Anonim metinleri ortaya koyan özne, dil ve kültür varlığı bakımından çoğuldur demek istiyorum. Bir metin kurucu öznenin, metnini ortaya koyana kadarki yaşama şartlarının, sosyal konumunun, inanç ve tavırlarının, fiziksel ve ruhsal özelliklerinin, tevarüs ettiği izlerin ve edindiği düşüncelerin, dil ve poetik anlayış etkileşimlerinin, ortaya koyduğu ürünün anlamını etkilememesi düşünülemez. Bu belirleme veya hüküm, metnin, kendi başına, kendi bütünlüğüyle bağımsız bir varlık olarak kabul edilmesi gerçeğini de ortadan kaldırmaz. Ama sözünü ettiğim etkiyi yok saymak da insan-varlık-anlam ilişkisi konusunda ya abartılı ya da kasıtlı bir tavidir. Bu çerçevedeki abartı,